

1956-1961: kultur euskararen bila

Jakin, legez kanpo eta baimenik gabe sortu zen; ez estatu-baimenik, ez eliz baimenik zuen. «Arantzazu-ko Urtea» zela eta euskaltzaleak lehenengo aldiz urte askotan han biltzen zirela jakinki, ikasle gazteak beren ahotsa ere entzun erazi nahi izan zuten: *Yakin*, «y» grekoarekin agertzen zen, *Euzko-Gogoatarren* ortografiari jarraikiz.

Eman ditzagun sortzaileen izenak: Fernando Mendizabal, Iñaki Bereziartua, Iñaki Bastarrika. Berauen inguruko laguntzaileak izan ziren Imanol Urbietta Joxe Mari Osa eta Sabin Berasaluze. Horietatik batzuk euskal munduan segitzen dute lanean; beste batzuk eginkizun urrunagoetara pasa dira. Irakasleetatik babesle ezagunak izan zituen *Jakin*-ek: K. Zubizarreta, K. Iturria. Baina zenbaiten oniritzi handirik gabe egin zuten hori.

Aipa ditzagun hemen aldizkariaren iturri ekonomikoak; garai haietako datu zehatzak galdu badira ere, zera esan liteke: ikasleek ez zuten laguntza instituzionalik irarketa egiteko, hori dena harpindedunaren gain zihoan. Agirre Lehendakariak bidali zuen hasieran laguntzatxo puntualen bat eta, batez ere, horrelako zerbait iritsi ohi zitzaigun Venezuelatik (Isaias Atxa zena eta lagunak) eta inoiz edo bestetan euskaltzaleren baten eskupekoa ere bai, baina egiten zena gazteen ahaleginez egiten zen, diru-lanetan ahal zena emanez. Ezin dira, gainera, barnetik bertatik lagun izan ziren lehenengo tenorekoak: Sabin Arrillaga, Josu Arenaza, Andoni Espartza, etab.

Aldizkariaren lehen banakuntza eta harpide-kanpaina Bil-

tzar-lagunen artean egin zen, eta, lehenengo emanaldia berehala bukatu zenez, biharamunerako bigarren bat prestatu zen. Lehenengo aleak 100 orrialde zituen, eta artikulua sailkaturik agertzen ziren: Teologi Saila, Filosofi Saila, Kultur Saila, Antzeta Elerti, Sasaki Naski, Alkar izketa.

Lankidego-modu berri bat zekarren argitalpenak. Ordurarte, erlijioso-etxeek ez zuten asmatu, Ordena eta Elkargo ezberdinetatik bilduta, elkarrekin lan egiten. Elkarren lehiakide sentitzen ziren batez ere, eginkizun bererako, lagun baino lehenago: lehenengo zenbakian bertan nahasiak datoz pasiotar, beneditar, frantziskotar eta josulagunak. Hori, beste gabe, aurrerapen bat zen, ez kaskarra, ikusiko dugunez. Lankidego-zentzu berria zekarren; belaunaldi gaztearen lorpen bat izan zela esan genezake.

«Ataria» poetiko batekin hasten zen aldizkaria: «Ernaberiturik dager ta lorez orniturik [euskera]». Bestalde, badirudi Zaitegik Arantzazun gazteekin berrikitan izandako topaketaren oihartzuna sumatzen dela *atari* horretan:

«Zaarra dugu izkuntza, ta basatia. Egun, artzain ta ikazkinen mintzaia soilik. Egun-egungo jokabide-mailetatik at dugu gure euskera. (...). Nik bezin ondo dakizu: gure euskera kultur-yoera ta kultur-ats guzi-guzietan murgil ez bitartean, aizea orrazten ari gera. Berez dager» (1, 3. or.).

Nabarmena da non ikusten den aldizkari *eredua*, hau idaztean: «Gogo bat» daramagu. «Euskal-Gogoa» irarri zigun Yainkoak». Zaitegiri elkarrikusketak bat egiten zion I. Urbietak.

Honela laneratu zen argitalpenak, lehen aldian, bost urteko bizitza laburra ezagutu zuen (1956-1961); baina aski gorabehera eta aldakuntza bizi izan zituen urte horietan. Hiru aldiz aldatu zen neurriz, eta beste hainbeste irar-moldez; dena den, alde honetatik, aldakuntzarik koalitatiboena 1961ean gertatua da: lehenengo litografiaz irarria, inprimategira pasa zen, horrek zekartzan arrisku ekonomiko eta legezkoiei aurpegi emanaz.

Hizkera eta edukinaren aldetik garrantzizkoa da, gainera, zuzendaritzaren aldakuntza. Lehenengo sortzaileek ikasketak amaitzen, Arantzazutik kanpora doaz, eta Kepa Enbeita eta Joseba Intxausti sartzen dira arduradun bezala (9. zenb., 1959). Eskuak erabat libre uzten dizkiete beren aurrekoek, eta aurretiko inolako baldintzarik gabe aldatu ahal izango dute aldizkaria, honen hizkera eta edukinetan. Hizkuntz eta edukin-arazoei gagozkiela

bi ataletan erdi erditik banatzen da lehen aldia (1956-59/1959-61). Berehala ikusiko dugu hori.

Pixkaka-pixkaka ikastetxearen barnean nagusiekiko errespetagarritasun bat irabazten da. Zuzendariei errazagoa gertatzen zaie orain beren lana, eta samurragoa da kanporako hariak mugitzea.

JAKIN, lehen ekinaldia (1956-59)

Lehen ekinaldi honetan aldizkaria da dena, ez dago liburu-argitalpenik. Nahiko lan ematen du kanpoan harreman-sarea sortzeak eta artikulu-bilketak. Orrialdeak edozein gaitara irekiak daude, eta ez dago deus programaturik edukinen aldetik (inoizko salbuespenen bat aparte: Lourdesko Andre Mariri eskainia).

Hizkuntzaren ereduak tradizio laburrekoak dira; baina bizirik daude eta lan eder eta mardul baten jabe dira. Orixe eta Zaitegi, erbestetik zekarten beren eskarmentu ederrarekin eta hizkuntza zernahaitarako trebatu nahiarekin, garai haietan beste inor ez bezala eredu imitagarriak ziren.

Miretsiak ziren haiek, gainera, berehala sartu ziren aldizkariaren harremanen barnean. Halako aita pontekoekin, inolako kritika arriskugarritan sartu gabe, etorkizuna bera ere segurtuago ageri zen. Oraindik —eta gero iturri horretatik bai ote?— Villasanteren ideia hurbilek baino oihartzun handiagoa zuten Arantzazu barnean bertan bizirik zeuden beste hobespen horiek. Ez da harritzekoa, ere, esate baterako familiartekoa eta egunerokoa zen Orixeren idazketa hainbat elizgizonentzat (Mesa-liburua, 1950: Zein euskaltzalek ez zuen ale bat?).

Bigarren zenbakia (1956, Eguberriak) orrialdez ia doblatu egiten da. Interesgarria da elkarrizketa-atalari begiratu bat ematea: Mitxelena, Zaitegi, Goikoetxea eta Zabala (biok josulagunak). Donostiako apaizgaiak, Lazkaoko beneditarrak... Inork ez du alferrikako berrikeriatzat jotzen argitalpena; alderantziz, denek egiten dute akuilari lana. Komentuetxe itxian bizi ziren gazteentzat ez zen kaskarra izan, euskaltzale eta eliz ikastetxeen erantzuna. Puntu bat dago hemen gogoragarria: Une hartan Donostian eta Lazkaon Orixe bere jarraitzaile maiteenak zituen, eta Arantzazukoak ere sintonia berean zebiltzan.

1956-58. urteetako lankideak (1/8. aleak) eguzkialde guztietakoak ditugu:

- Arantzazuko frantziskotarrak: I. Bereziartua, Zurutuza, J. Iturria, Berasaluze, Mendizabal, I. Bastarrika, J. K. Guarrotxena, I. Untzurrunzaga, Aiestaran, Esnaola, Aperribay, Intxausti, Jon Azurmendi, Ulazia.
- Begoñako karmeldarrak: Abelin, Arantza.
- Belokeko beneditarrak: Arnaud Iraola, Martzen Etxehandi, I. Etxehandi.
- Billaroko sakramentinoak: P. Arantzadi, L. M. Muxika, Galdona, Goikoe-txea, Bengoetxea, Dorronsoro, Otaegi, Saizar.
- Donostiako apaizgaiak: Gaztañaga, L. Dorronsoro, Labaka, X. Azur-mendi, Atxaga.
- Elizbarrutietakoak: M. Lekuona.
- Erriberriko frantziskotarrak: Iturriotz.
- Iparraldeko frantziskotarrak: Erdozaintzi.
- Lazkaoko beneditarrak: Balerdi, I. Baztarrika, Sueskun, Eiheraberri, E. Muxika, B. Muxika, Artola.
- Loiolako josulagunak: Goikoe-txea, Madinabeitia, K. Goena, Landondo.
- Oñatiko laterandarrak: F. Lasa.
- Tejaresko lasalletarra: M. Lasa.
- Urretxuko pasiotarrak: J. A. Orbegozo, Damaso, Amadeo.
- Beste: A. Irigoyen, Txillardegui, Umandi.

Aldizkariaren inguruko gazteak talde-zenzu irekian agertzen zaizkigu: Nonnahiko lankideak ongi etorririk beroena dute, guz-tiena den plazan, eta Arantzazuko fraidegaiak berak ere prest daude kanpoko beste aldizkarietan parte hartzeko (Ikus *Euzko-Gogoa*-n horrelako doxenerdi bat artikulua, 1956an).

Talderen batek bere lankidetza ezin eskaini zuenean ere ematen zuen bere ezinaren berri: «Aurten ez bada, datorren urtean alegiñak egingo ditugu zuen artean izateko. Gutxi gera, atzetik datozkigu geiago», idazten zuten Iruñeko Kaputxino gazteek (1957-Orrilla-18ko eskutitza).

Ikusten da, beraz, berehala bildu zela hainbat jende, elkar-
rren artean inolako ezagupide pertsonalik ez zuten gazteak eta
sortutako aukera baten deia erantzunez zetozenak. Baina hasiera-
ko egoera sakabanatu horrek laster erakutsi zuen lankideen arteko
harremanak hobeki lotu beharra; honegatik jaio ziren jakinlarien
urteroko bilerak. Ez ziren lagunarte zabalegian egiten zirenak,
baina, batzutan doxena bat lagunekoak izan arren, bildutako

haietako bakoitza ikaslego oso baten ordezkariak izan ohi ziren. Lehenengo ekinaldi honetan oraindik bileren betekizuna bi puntutara mugatzen zela esan liteke: a) Lankideak elkar ezagutzera (urtero zegoen jende berririk tartean), eta b) Aldizkariaren hizkera (ortografia, hiztegia,...) eta inoiz edukina ere hautatu edo bateratzera.

Jakinlarien urteroko bilerak

Bilera hauetatik lehenengoa 1957ko irailaren 11-12etan egin zen, Arantzazun (ik. *Jakin*, 4, 1956. 85-93. or.): hemeretzi lagun (apaizgai, josulagun, sakramentino, frantziskotar. Ezin etorriak: beneditarrak, karmeldarrak, etab.). Gai jakin bat aztertzea, baino elkar ezagutzea izan zen xedea (ib., 85. or.). Aldizkari berriak euskal idazleen arteko batasunari nola lagun ziezaiokeen izan zen lehenen-lehenengo solasgaia. *Batasun-faltaren* erro nagusia, garbizale/mordoiloizaleen hautabide kontrajarriak dira. Ondorio bezala hauxe atera zen: «Yakin'en idazten dugunok, beintzat batu dezagula gure idazkera eta berdin idatzi». Bi korronte kontrajarrien artean, ordea, hainbat puntu dago batera daitezkeenak, eztabaida mingarriagotan sartu aurretik ere (ib. 86. or.): horrela, batasun ortografikoari heldu zitzaion (*ba, bait, ez...*), atzerriko izen propioak, aditza (*dot/det/dut*). Aldizkarirako arauak hautatu ondoren hau erabaki zen: «Yakin'en idatzi bear dutenek ola idatzi bearko dute», bestelakorik expreski adierazten ez bada, bederen. Eta, etxe-barnean bilduta geratu partez, bileralagunek batasun-asmoa kanpora ere zabaltzea erabakitzen dute:

«*Yakin* aldizkariak kanpora ere batasun au lenbailen iritxi dedin, erabaki oien birridazki edo kopiak atera eta euskal-idazleei banatzea erabaki zan» (*Jakin*, 4, 1957. 89. or.).

Ortografiatik arazo larriagotara pasatzen dira batzarkideak, gero: kultur hitzak. Ordurarte argitaratutako hiru aleetako eskarmentu txarra ikusita zeukaten, izan ere. Kultur hitzen batasun-eginkizuna bi unetako lana bezala ematen zen: a) norberak bere lanetan ezarri behar duen hiztegi berdintasuna («lenengo norberak egin bear du bere batasuna»), eta b) lankide guztien arteko terminologi batasuna (egiteko honetako erakunde txiki bat ere proposatzen da, bilketa-lana egiteko).

Taldean egin zitezkeen idazlan handiagoen edukinei begira, monografikoak izan zitezela eta osotasun batean landuak erabaki zen, itxaropen on batek bulzatuta: «Era ontara, urte gutxi barru euskeraz genituzke: Teologi; Filosofi eta olakoak» (ib., 90. or.).

Urtebeteko lan labur hark hizkuntzaren hutsune eta beharizan jakin horiek erakutsi zizkien idazlegai gazte haiei, eta berauen lehenengo bileratik hasi ziren (1957) irtenbide praktikoak bilatu eta eratzen.

Bigarren bilera, 1958ko irailaren 10ean egin zen, hau ere Arantzazun:

hamabost bat lagun orotara, bost ikastetxe ezberdinetakoak, gutxienez. (*Jakin*, 7, 1958, 102-109). Iragan urtearen azterketa bat egin zen: alde batetik, hartutako erabakiek, ikusten zenez, ongi lagundu zioten aldizkariaren idazkera-batasunari; baina aitortzen zen eragozpenik ere bazegoela:

«Agirian dago erabaki aiek aldizkariaren idazkerari eman dioten batasuna. Bear bada orrexegatik izan ditu ainbeste aldeko eta kontrako» (ib, 102. or.).

Batasun-gogo hura eta hartarako zabalkunde praktikoa hedatzen ari ziren ikastetxeetan (Areatza-Billaroko sakramentinoetan beren lanetarako ere onartu egiten zituzten arauak). Euskaltzaindiak bere arauak ematen ez zituen bitartean, idazle gazteen arteko akordio bat lortu nahi zen, denen batasunari laguntzeko, eta honelako ahalegin bati ihardun zekizkiokeenak gogoan izanik hola zioen bilerako kronikariak:

«Arau oiek alik eta geiena zabaltzea zan gure asmoa. (...). [Eliz ikastetxe guztietan onartuko balira], idazle-sail ederra izango genduke euskal ortografiaren batasun-bidean. Onek ez du esan nai euskera-kontutan legeak emateko eskubidea gureganatu dugunik. Gu ez gera inor legerik emateko. Baña batasun aundiagorik ez dagoen bitartean, alik eta geienak onela idaztea on aundia dana, Aizkorri baiño aundiagoko egia da ori» (*Jakin*, 7, 1958, 103. or.).

Eta hizkuntzarenak utzita, edukinei, estiloari eta aldizkariaren beraren azken xedeei buruzko eztabaida ere izan zen bileran. Arazorik larriena hautabide bikoitz eta kontrajarri honetan laburtzen zen:

Yakin'en jomuga ez da irakurlearentzat izatea bakarrik; euskera jakintzarako bideak irikitzea ere *Yakin*'en asmo nagusienetan jarri bear da. Egia da, irakurleen bearra dauka euskerak, eta irakurleak ugaritzeko biderik egokiena gai ariñak idaztea da. Baiña ez da ori guztia. Euskera ez dago jakintza-gaiak erabiltzeko landua eta tajutu egin bear da ortarako. Arazo au, berriz, *Yakin*'en muin-muñeakoa da (ib., 105. or.).

Interesgarri da, hemen, orduko bi aldizkari nola kontrajartzen diren, eztabaida hartan, *Egan* eta *Jakin*: «Irakurleak ugaritzekotan bakarrik, or zegoan *Egan* jator askoa; eta etzeukan zertan sorturik *Yakin*'ek» (ib., 105. or.). Honela azpimarratu nahi zena zera zen: ikasketa akademikoe-tatik zetorren jakite-arloa sistematikoki euskaraz ere ondu beharra. Bi kezken gatazka, aldizkariko atal ezberdinen bidez gañditu zitekeela esan zen azkenik. «Lan elkorrek» ere beren ukaezinezko betekizuna zuten: geroko beste lanetarako lagungarri izan, luma berriak trebatu (aldizkaria, luma berrientzako saialekua zela, alegia).

Lehenengo bi bileretan finkatuta geratu zen aldizkariaren bokazioa eta kultur zeregina. Hortik aurrera, zalantza handirik gabe joko du taldeak. Joera-aldakuntzak eta eztabaidak ez dira horretaz izango, hori *nola* burutuaz baikik.

Euskara auzitan

Nolabait esateko, bileretara etortzen zen taldea aldizkariaren redakzio irekia zen: etorriak nahiz han ordezkatuak ziren errebistaren egile. Baina argitalpenaren inguruan bazegoen irakurlego bat, eta honen barnean baita euskaltzalego eta idazlego lan-kide posible bat. Bigarren ingurune hurbil hau modu ezberdinetan landu zen: isilpeko eskutizketa, aldizkariko eskutizketa irekiz, inkesten bidez, beste euskal bileratan esku hartuz (Euskaltzaindiarenetan bereziki).

Lehenengo bi urteetako zenbakietan «Alkar izketa» atala izan zen aldizkariarekiko eritzien eta beronek sortutako eztabaida biziaren topalekua. Hor agertuko dira zenbait berriemate (euskaltzaleen bilerak: Bereziartua, Erdozaintzi), zenbait idazlerekiko elkarrikusketak (Zaitegi) edo eztabaidak (Txillardegí); euskararen inguruko eztabaida-lanak (Lekuona/Mendizabal/Irigoyen; Lekuona/Goitia; Orixe/Txillardegí/Bastarrika).

Gerraurreko belaunaldikoak eta ondorengoak (Txillardegí batez ere) ohartu ziren, nonbait, aldizkari haren inguruan bildutako jendeak oldar berria zekarrenaz eta ez zuten haiek indar gazteak gidatzeko aukera galdu nahi izan. Horregatik heldu ziren, noski (aldizkaria, *Egan* eta *Euzko-Gogo*a-ren ondoan hain apala izanik ere) plaza berrira.

Gerraurreko kultur gizon sagaratuen ondoan (Orixe, Jau-tarkol, Lekuona, etab.), Urrestarazu «Umandi»ren gutunek esanahi berezia dute, Eusko Jaurlaritzaren ondoko gizona baitzen berau (ik. *Jakin*, 8, 1958, 86-92). Umandi presente egona zen, bere lanekin, Arantzazuko eta Pariseko Biltzarreetan, eta bietan ere lanerako *planketak* eskaini nahi izan zituen. Umandiren gutun luzea jakingarria da esta beste tokietatik ezaguna baldin bazaigu ere, interes aproposa du *Jakin*-en irakurleen artera bere asmoak ekarri zituela jakitea:

«Gai bakoitzerako, geron gardiz, oso bearra zaigu neurri-batasuna edo yardun-batasuna eukitzea. Batasun hau, iru gauza auetarako zuzendua izan bear: *Teknika-itzak* (itz berri, geyenak), *esakun bereziak* eta *euskal-kultura osoari buruzko norabidea*» (*Jakin*, 8, 1958, 89. or.).

Mitxelenarentzat ez bezala, Umandiren ustez Olabide eredu bikaina zen lanean hasteko. Honek ikasliburuak prestatzea eskatzen zuen, baina horretarako hiztegi teknikoak alde aurretik landu

ondoren. Gaurkotasunik harrigarriena dute orduko asmoek, nahiz eta Umandik proposatzen eta nahi zituen euskara-moldea eta hizkuntzaren batasun-bidea ez gertatu gero nagusiki jarraitu direnak:

«Teknika-itz bildumak bearrak ditugu: Irakaskintza gai guzietarako; lanbide orotarako; erti ta kulturazko mota danetarako; banaketarako; zuzentzari buruzko guzietarako; jolas eta kiroletarako... Itz batez, biziarekiko den guzietarako» (URRES-TARAZU: *Jakin*, 8, 1958, 91. or.).

1959-60etan etena sortzean, ez da zalantzatan jarriko azken helburuen arazoa (hizkuntzari kultur baliagarritasun moderno bat ematea, alegia); eztabaidatuko dena, hori zein ereduren gain egin behar den da (ik. ORIXEren proposamena: *Jakin*, 5, 90-91. or.; 5, 3. eta 97-98. or.).

Aldizkariaren harremanen artean sar dezakegu lehenengo bi urte hauetako eztabaiden arloa ere. Bigarren aletik hasita, bi eztabaidagai ikusten ditugu «Alkar izketa»n: *Aita Gurea*-ren euskal itzulpenarena (Mendizabal/Lekuona/Irigoyen jaunen artekoa) eta urte haietan oso sonatua zen Kristau Ikasbide aleman bati buruzkoa. Nahiko luzatu zen lehenengo hori (*Jakin*, 2, 158-160. or.; 3, 162-170. or.; 4, 70-77. or.; 5, 86-90. or.). Bigarrenean, Berasaluze/Goitia/Lekuonak hartu zuten parte, Imanol Berriatuak itzuli eta Villasantek hitzaurrea eman zion liburu haren inguruan (*Kristiñau Katezismoa*. Itxaropena, Zarauz, 1956. lk. *Jakin*, 2 163-167. or.; 3, 158-160. or. Eta ik. hauek ere: *Egan*, 5-6, 1956, 151-154. or.). Eztabaida hauen artean, ez dira baztertu behar Orixeren ohar laburrak (ik. *Jakin*, 5, 90-93. or.).

Euskararen edo idatz-estiloaren aldetik ezezik, badu interesik aldizkariaren sortzailetako batek, Iñaki Bastarrikak, bostgarren alean Orixe eta Txillardegi jaunei zuzendutako gutun irekiak (*Jakin*, 5, 97-102. or.). «Geiegikeri ote litzake zure arnari aziak gerala aitortzea? Non arki ta gozartu euskalbazka atsegiñagorik?», ziotson Bastarrikak Orixeri. Baina Orixeren obra, ondare handia izateaz gain, etorkizunerako guztien egitasmua zen: «Zugan dugu eredurik bikainena. Zu zaitugu gure asmo ta indarren ats-emalle». (ib., 98. or.).

Txillardegi-rekin ari dela, ostera, *Leturi'aren egunkari ez-kutua*-z eritzi kritiko gogortxoaz agertzeaz aparte, (nobelari etortasuna falta zaio, eta «originaltasuna» mailegatua du) 1900-1937etako literatur belaunaldiaren defentsa egiten du Bastarri-

kak, Txillardegiri eredu haietara itzul dadila eskatuz, aintzinako idazle zaharretara baino areago. Nobelaren harira datorrela, kritikariak nahiago zuen idazlea «gure erriaren barne-arazoetan» ikusi, kanpotiko problematika arrotzetan baino. Modernotasunaren arazoa zalantzatan jartzen zen, itxuraz.

Txillardegik berehala erantzun zuen (*Jakin*, 6, 1958, 85-93; erantzuna: ib., 94-98): «bi muturretan bide-gaude pentsae-raz». Kritikariak bizkarreratu nahi izan dion salakizuna (existentzialista-kutsua, alegia) autorearentzat ez da batere lotsagarri: «Gaurko geran guztiok bazter eta paisaje berberak ikusten ditugu-ta». (ib., 86. or.). Txillardegirentzat, *euskal* gaiak ez dira ipuin zaharrak, laminak, baserria eta horrelakoak bakarrik: hori dena *atal bat* da soilik. «Zuk opa duzun literatura ori ez litzake euskaldun presunena izango, Euskalerriko tipismoarena baizik» (ib., 87. or.). Autoreak oso garbi zeukan hau eta ezin zion amoreman kritikariari:

«Gaurko gaztediaren katramillez mintzatzen da nere Leturia, baiñan euskeraz. Presuna unibersala da Leturia. (...). Euskaldun izateko bizieratik kanpo jokatu bear badugu, oraintxe jo dezakegu euskalduntasuna ildakotzat, (...). Zu, Bastarrika, euskararen eriotzaren bidetik ari zera». (*Jakin*, 6, 1958, 87-88. or.).

Hizkuntzaz diharduela, Txillardegi oso gogor jartzen da eta bortizki erasotzen dio Bastarrikari. Esanak, hitzez hitz batzutan, kidetasunik handiena dute *Jakin*-en joerak aldatzean esango direnekin. Ezin ditu jasan euskal gramatikaren egin nahi izan diren trakeskeriak:

«Zuk —eta zu bezelako guziak— euskera il nai duzute. (...). Zuk, Bastarrika, euskeraren eriotza nai duzu oarkabeen, eta bere galeraren bidean barrena zoaz» (*Jakin*, 6, 1958, 89. eta 91. or.).

Sekulako artajorra gramatikala egiten dio Txillardegik Bastarrikari beronen artikuluan, salakuntza batekin bukatuz: Gure idazle klasikoan lana ahanztearen poderioaren poderioz, «garako idazleek» (1900-1937) hondamendia ekarriko diote hizkuntzari:

«Gaur gaurkoz beraz, bi joera dira: euskera egiazkoarena bat, eta «garako» idazle batzuen asmazio egoskaitzetakoa bestea. Eta bi gauza gerta ditezke: edo euskera il auek, edo alderantziz» (ib., 91. or.).

«Zuek lurjotzen ba dezute, euskera salbatu dela esan deza-

kegu; zuek garaituko ba zenute, berriz, egingo luke euskerarenak...» (ib., 93, or.).

Garratz, eta haserre-ziniko batekin, eraman zen eztabaida hura. Agian, ez zen ongi ulertu Txillardegik orduan esandakoa. Ereindako haziak gerotxoago eman zuen fruitua, ez orduan.

JAKIN, bigarren ekinaldia (1959-61)

1959ko udaberrian, 9. zenbakia «Agur» batekin irekitzen da: Sortzaileak badoaz kanpora eta esku berrietan uzten dute aldizkariaren zuzendaritza. Ale berean zuzendaritzako batek «Illobira bultzaka» artikulua ateratzen du (J. Intxausti). Badirudi, ordurarte urratutako bidean, zerbait aldatzera doala. Ezinegon nabari bat ageri da orrialde horietan.

Aurreko zenbakietan Orixeri eskaini zitzaizkion diosala eta agurren ondoren, bigarren ekinaldi honetako udako alean (1959) «Euskaltzaindiari» egiten zaio men. Euskal hitzen jatortasunari buruzko Euskaltzaindiaren Agiria (Ik. *Eusker*a, IV, 1959, 214-215), erabat onartu nahi du aldizkariak: «zure agiri ori pozgarri izan zaio benetan Yakin'ia». Aurreko hamarkaden ondoko lanen eskarmentuaz honaino iritsi da Euskaltzaindia: *Abendu*, *aingeru*, *alkate*, *amodio*,... euskal hitzak dira, «euskaldunak, jatorrak eta garbiak diralako» (ib., 215. or.).

Aldizkariaren atariko ez zen idatzi asmorik gabe. Egin kontu, 1958ko Abenduan bildu zela Bilbon «Euskalzaleen Biltzarra», hain zuzen batasunari (Gorostiaga, Txillardegik), euskara hurbil biziari (Villasante), euskal lexikoari (A. Irigoyen) eskainia. Hiru urte lehenago Arantzazun emandakoak errepikatuz batzutan, argiagotuz eta indartuz gehienetan, hitzaldi haiek harrearririk onena izango dute *Jakin*-en zuzendariengan. Hizkuntzaren beste maisugo bat agertzen da 1956-59. urteetan: Hizkuntzaren gain lanegiteko erizpideak oinarri berrietan ezarri nahi dira (garbitasunaren kontra usarioa, e.b.); gramatikarien belaunaldi honen maisuak Azkue eta Altube dira, eta ez Arriandiaga edo Olabide.

Bilboko Biltzarre honetan, lexiko mailegatuaren arazoari gain hartuz, euskal gramatikaren funtsezko jatortasunei heldu nahi zitzaien berriz. Horretarako, Txillardegik oinarri horien azalpen xehatu bat egiten du. Biltzarre hau izango da —gutxitan aipatu bada ere— eredu gramatikal modernoaren proposatzailea. Redak-

ziotik, *Jakin* entzule arretatsu bezala azaltzen da (*Jakin*, 11, 1959 (ez 1960), 86-91. or.), hain zuzen Txillardegi eta Villasanteren lanak berezikiago komentatuz. Honela, laster baliagarri izan zitezkeen ereduak begien bistan dauzka aldizkariak.

Aldizkariaren harremanak ugarituz doaz, eta ikusten da lehen orduko asmoek (euskarazko kultur aldizkari bat mamitzea, alegia) jarraikitasun bat izan dezaketela, ez direla lehenengo ekinaldiarekin ito. Hamahirugarren alean egiten da aldizkariaren nondik norakoaren azterketa bat. Inkesta baten bidez ezagutu nahi da ematen den irakurgaiak norainoko bidea egiten duen: Irakurria zen ala ez, zenbaiteraino; zer zen irakurriena, atseginena; zer pentsa hitz teknikoei buruz. Azken puntu hau da idazleak eta irakurleak gehien kezkatzen dituen (*Jakin*, 13, 1960, 80-83. or.). Agirre Lehendakariak ere erantzun zuen eta, eskuizkribuan errakuntzaren batekin honela dio: «Teknika eta kultura hitzak euskeraz sortu behar ditugu, edo kanpokoak ere onartu? *Teknika ta kanpokoak artu bear dira nere ustez*».

Lankideak lehenengo etxe beretsuetatik datoz. Hasitako lana aurrera doa ikastetxe guztietan. Hamargarren alean esaten zaigunez, bederlatzi ordena ezberdinetako jendeak parte hartu du, bere lana ekarriz, 52 idazlek idatzi du, eta berauetatik 16 bakarrik dira Arantzazukoak. Teologia eta Kultura Saila orekatzen ari dira: 63 idazlan handik, 48 bigarrenetik. Bigarren ekinaldi honetan olertria kanpora utzi bada ere, gaien berriztapen bat sumatzen da orrialdeetan: Arteak eta literaturak leku zabalagoa irabazi dute orain: Eliz arkitektura berria, R. Guardini, Oteitza, Ibsen, Haendel, Txejof, Bernanos... Elkarrizketek ez dute baxterre galdu, indarberritu egin direla esango luke batek. Ale argitara emandakoetan ezezik, urteroko bileretan ere korrante berritzaile eta urduriak ote datozen errezela daiteke.

Bilera berrizatuak

Hogei lagun bildu ziren, zazpi etxetatik etorriak (1959-Iraila-10/11). Zuzendari berrientzat lehen bilera zen hura. Aurreko urteko kezka bere-tsuak agertzen dira. Jakinarrria da, bilera honetan oraindik, Orixe-zaleak nagusitu zirela, eztabaida luzeen ondoren: «Gaurrarte *Yakin*'en agertu izan dan kultur-terminoloji osoa bildu eta Orixe'ri bialtzea» erabaki zen. Orixeek eskaini zezakeen lexikoa eman zen (azkenekoz orduantxe) irten-bide egokientzat. Ez zitzaizkion arau teoriko orokorrak bakarrik eskatzen; erdal hitz bakoitzaren euskal ordezkoa puntuz puntu emateko baizik. Euskal letren aitagoiarengana bezalaxe zuzendu ziren batzarkideak Orixe-

rengana: «euskeraren eta euskal gaztediaren izenean, arren eta arren eskatzen diogu» (*Jakin*, 10, 82. or.).

1959ko bileran beste bi puntu jakingarri ukitu ziren: hileroko kultur orri baten beharra, urtean zehar hain bakan zetozen zenbakien arteko hutsuneak bete zitzaizkion, eta, bigarren, urteroko bilerei egitura hobe bat aurkitu beharra. Ondorioz, 1960an berrikuntza aberasgarri zenbait ikusi ahal izango da jakinlarien artean.

Yakin. Yakin'en geigarria, hau da, redakzioan «jakintxo» deitu izan duguna, 1960an jaio zen. Elkarrizketa-sailaren hedapena izan zen: kultur albisteak, gramatika-erabakidak, idazleen arteko harremanak, etab. izan ziren lau emanalditan agertutako gaiak. Euskal kulturaren albistaria izan zitekeen aldizkari-idea bat zegoen azpitik. Hemen ere Orixek toki zabala izan zuen. Euskal kulturaren aldakuntza baten urte mugaidea gertatutako 1960. hartan, *jakintxok* ere eman zuen editorial gisako idazlan bultzatzailearen bat (J. Intxaustiren *Euskalerritik Europa'ra*, Txillardegik gogoko izan zuena). Orri albistariari segida ematea zaila zen, benetan, han eraldi behar ziren diruengatik ere, eta hasita urte berean hil zen argitalpena.

Une honetan iristen dira zuzendaritzako lanetara baliozko lankide berriak: Santos Beloki, I. Olaberria, J. Laskibar, etab. Bereziki garrantziko izango zen, gero zuzendaritzari segida ere emango zion Joxe Azurmendi (Gandiagaren *Elorri-ri* azken bultzada ematen iharduna (1962) eta geroko *Hitz Berdeak* ordudunik ontzen ari zena). Azurmendik ziurtatu zuen 1959-60etan eman berri zen aldakuntzaren itzulezina.

Jarraikitaz hobe eta luzeago izango zuten bilera berriztatuek. Urtean barrena pentsatu behar zen 1960ko bilerari zein edukin eta antolamendu eman (*Jakin*, 10, 85). Behin-behingo irtenbide bat eman zitzaion orduan (1960) puntu horiei, frantziskotarren arteko beste bilera bateko hitzaldiez, egitama eratuz. Noraezean, erdaraz ere mintzaldiren bat edo beste onartu beharko zela esaten zuen dei batek (euskarari buruzkoak, noski). Bi helmuga ematen zaizkio 1960ko Bilerari: «1. Eskuarteant ditugun lanak entzun eta eztabaidatu, ta 2. Datozen urteetarako, billera auen erakuntza zeazki erabaki» (ik. aip. deia).

Bilera haien baliagarritasuna oso seriozki balioztatzen zen. Gorpuzkera eta planketa bat eman nahi zitzaion. Kultur eragile eta bateratzaile bezala, muntarik handiena ematen zitzaion; horregatik, erakundetu egin nahi izan zituen Zuzendaritzak. 1960ko batzar-lagunei arautegia bat aurkeztu zitzaion eta horren inguruan egin zen gogoeta berritzaile bat. Ezinbestekoa iruditzen zaigu onartua izan zen arautegia hemen jasotzea, berak adierazten bait digu, beste edozein dokumentuk baino hobeki, asmo hark norantza jo nahi zuen:

JAKINLARIEN ARTEKO BILERA- ETA LAN-ARAUTEGIA (1960)

1' Erabakia: Erabaki guziak geienen borondateari (mayoria relativa) dagokionez onartuko dire. Boz emateak geienon borondatearen bidetik lan egiteko asmo sendoa adierazi nai du.

2'gn. Er.: 3'gn. Erabakiaren laguntza eman ez dezakenak edo nai ez duenak aurrez aditzera emango du, ta erabaki-orduan ez du boto erabakigarririk izango.

3'gn. Er.: YAKIN'ek bere batzarkideei laguntza au eskatzen die:

a) *Apaizak*: beren bizi-toki inguruko euskal-berriak beintzat Zuzendaritzara bialtzea: txapelketa, euskal-itzaldi, antzerki-saio, t.a.

b) *Apaizgaitegi ta erlijioso-etxeak* laguntza au agintzen dute orain asten dugun urterako (1960-61):

Beneditarrak	5 lan
Laterandarrak	3 lan
Karmeldarrak	6 lan
Pasiotarrak (Urretxu ta Deustu) ...	6 lan
Prantziskotarrak	6 lan
Sakramentinoak	6 lan

Guzira 32 lan

Lan aukerak Abenduaren, Epaillaren ta Dagonillaren 25'erako bialduko dira Arantzazu'ra. Ale bakoitzerako biña (6 aginduak) edo bana lan bialiko dituzte.

Erabaki au urtero alda diteke.

4'gn. Er.: YAKIN'en Zuzendaritzak izendatuko ditu Billera auen egunak, deitzen borondatea, ostatu-erreztasunak, t.a. gogoan dituela.

5'gn. Er.: Billera bakoitza bi egun osokoa (iru gau emen) izango da.

6'gn. Er.: Billera auetara etortzeko bakarkako edo taldekako YAKIN'en Zuzendaritzaren deia bear da. Ta Zuzendaritza onek ikusiko du nortzuei dei-egin.

7'gn. Er.: Apaiz, Apaizgai ta Erlijiosoak ez-ezik, erritar batzuek ere batzarkide izan ditezke.

8'gn. Er.: Euskerak eta euskal-arazoak gizarte-egoerarekin duten zerikusiaz jabeturik, ta auzi aukeriko gure ideiak libertatez ta bildurgabe ager ditzagun, zera erabakitzen da: entzundakoak bear den neurrian ixildu ta espiritu zabalez entzun ez dezakenik ez deitzea.

9'gn. Er.: Erlijioso-etxe ta Apaizgaitegi bakoitzak lan bat egingo du billerarako.

10'gn. Er.: Billera bakoitzeko gaia aurreko batzarrean izendatuko da.

11'gn. Er.: YAKIN'en Zuzendaritzaren eginkizuna izango da:

a) Autatu-gaia zabaldu ta borobiltzea.

b) YAKIN'lari talde bakoitzari, bere eritzia aurrez eskaturik, itzaldi-gaiak banatzea.

12'gn. Er.: Urte-barruan gertakizun bereziren bat jazoko balitz edo eragozpen aurre-ikusigaberik sor baledi, YAKIN'en Zuzendaritzak —Ikastetxeen aolkua aurrean duela— gaia aldi dezake, derizkion erarik egokienean.

13'gn. Er.: Erantzule bat izan dedin ta urteroko lanak egingo direnaren ziurtasunik izan dezagun, etxe bakoitzean YAKIN'lari-buru bat aukeratuko da.

14'gn. Er.: Billerako lankide izendatuek onera etortzeko erarik ez balute, gutxienez astebete aurretik, YAKIN'en Zuzendaritzara bialiko dituzte beren lanak, laburpen bat alboan duela.

15'gn. Er.: Mintzaldien ondoren elkarrizketa bat izango da beti, bakoitzak bere eritzi ta ikuserak argitara ditzan.

16'gn. Er.: Billera auetako lanak YAKIN'en Zuzendaritzaren eskuetan geldituko dire, derizkionerako balia dedin.

17'gn. Er.: Lan auetaz kanpora, YAKIN'en eguneko arazo ta jokabideak aztertzeko elkarrizketa-aldi bat ere izango da.

18'gn. Er.: Erabaki auker aldatzeko eskubidea YAKIN'larion urteroko Billera-laguneci bakarrik dagokie.

Lehenengo aldiz, eta batzarkide guztien erabakiz, zazpigarren artikulua expreski irekitzen zizkien bilerarako atearik elizgizon ez zirenei (gogoan har Seminarioetako sakabanatzeak urte batzuk gerokoak ditugula). Zortzigarren artikulua adierazten duen beldurra ere azpimarratzekoa da: bilerarik aingeruenak izanik ere, noiznahi etor zitekeen debekuren bat, eta zuhurtzia osoa behar zen hasitako lana aurrera ateratzeko.

Arautegi honen arabera, Bilera haiek aldizkari baten lagunarteko batzarre hutsak izatetik denen arteko istudio-egunak izatera pasatzen dira. Guztiek bizienik sentitzen zituzten kultur arazorik larrienak izan zitezkeen urteroko aztergaiak. Erabaki hauei esker, aldizkaria desagertzen denean ere (1961-64), lagunarte kulturalak eutsi egingo dio bere lanari, geroago aterako dituen liburuen originalak landuz. Urtez urte, lau izango dira aukeratutako gaiak:

1961. *Filosofiaen Kondaira*: Irailaren 12/14ak. (1965ean argitaratua).

1962. *Asaldakuntza* (Iraultza esan nahi zen): Irailaren 10/13ak. Argitaragabea.

1963. *Europa*: Irailaren 11/12ak. (1965ean argitaratua).

1964. *Pacem in Terris*: Argitaragabea.

1960ko Bileraren ondoren erabakimen berri bat ikusten zaio taldeari, bai lanegiteko eta gaiak geroz eta areago sakontzeko, bai sortutako lana euskal gizartera zabaltzeko: 1961eko lehenengo aletik hasita inprimategira eramango da aldizkaria, erabat itxuraldatuta. Bortxatutako isilaldi hartan (1961-64) jende berriak biltzen dira Bilera-ingurura: Paulo Iztueta, Bitor Kapanaga, Rikardo Arregi, Txomin Izagirre, Gurutz Ansola, Karlos Santamaria, etab. Alderantziz, Arantzazukoak bertakoak, beren lanak jendaurrera eraman nahiz, kanpoko aldizkarietara joango dira (e.b., *Egan-en* 1960-63. urteetan hamasei idazlan aurkitzen ditugu Arantzazuko ikasleek izenpetuak).

Lan-gogotan, ahaleginetan eta egintzetan nabarmenki sumatzen da bihurtzea 1960an: Bilerak eta aldizkaria bera ere modu berri batetan agertze hori ez zen kasualitatez gertatu. Horren atari bezala, 1959-60. urteetan izandako eztabaidak daude. Ez goaz hemen eztabaida haren edukina eta zentzua osorik jasotzera, baina premiazkoa gertatzen da biraketa haren bidezidorra (han-hemenka barreiatu zen eztabaidakizuna) eta aldizkariaren barneko bizitzan izan zuen alkantzua laburki azaltzea.

1959-1960: biraketa

Euskaltzaindiaren 1959ko Agiriaren aurretik zuzendaritza berriro batek «Illobira bultzaka» idazten du bederatzigarren zenbakian. Urte haietan Villasante eta Txillardegik esandakoen eta aldizkariaren bileretan eztabaidatutakoen giroan ulertu behar da lan hau. Euskaltzaindiaren bi Biltzarreek (1959, 1958), *Euz-*

*ko-Gogo*a-rekin kontrajarrita zegoen *Egan*-ek, aldizkariaren beraren hiru urteko lan elkorrak, guztiak dute eragina artikuluhorretan. Ideia berririk baino areago inguruan dabilen euskararen eredu praktikokoago bat jakinlarien lanetan txertatu nahia barruntatzen da. Asmo eta amets hori «ofizialki» zilegiztatzen da aldizkarian, esateko, «garako» deitu idazleen ereduaren kontra: «euskara museo ixil eta otza biurtzera goaz orainarteko bideetatik» (*Jakin*, 9, 1959. 83. or.).

Hizkuntzari bi egiteko nagusi ikusten zitzaizkion artikuluan: komunikazio-balioa eta nazio-balioa. Baina bigarren balio hau gordetzeko ere, praktikan beste hartan oinarritu beharra dago:

«Izkuntza bat gordetzeko, ez dago (...) praktikutasunari begiratzea bezelakorik. (...). Euskera kulturaz bakarrik salba dezakegu. (...). Kultura gabeko izkera illobira doa bear-bearrez. (...). Nolako euskera bear genuke lan ontarako? Ona emen koxka. Gaiak *gaurkoak* eta euskera *errez-errez*a. (...). Badira gerorako lanean ari gerala esaten dutenak ere. Gerorako... emendik 150 urtera izango diren euskaldunentzat... (...). Kultura-praktikutasunak bakarrik salba dezake gure euskera, ta idazkera ulertezin eta nekezak nola emango ote dio praktikutasun hori iltzeaz daukagun izkuntzari? (J. INTXAUSTI, *Jakin*, 9, 84-88. or.).

Piztu zen eztabaida bitxian (Metafisikarik aristoteletarrena tartean zela izan baitzen) ondoko puntu hauek zeuden, itzalpean bizirik edo ohartuki azpimarratuta: Pentsamenduaren modernotasuna edo tradizio eskolastikoari eutsi beharra; gizarte eredu baten beharkizuna (Europa?); hizkuntzaren funtzionaltasuna eta, beraz, idazkera erosoago eta irakurgarriago baten premia; idazle klasikoen ala «garako» lehentasuna; lexiko tekniko baten sor-kuntzarako erizpide zabalago baten premia.

«Illobira bultzaketatik ekinda, berehalako eztabaida-artikulu- luen ondoren finlatu zen, pausoz pauso, jarrera berri bat: *Jakin*-en hamargarren alean aldizkariak onartutzat eman zuen Euskaltzaindiaren agiria (10, 3-4. or.), «gidari zaitugu» esanez hasten zen atariko baten bidez: «batasuna ta gidaritzta bat bear dugu, ta ori zuk [Euskaltzaindiak] bakarrik eman dezaigukezu». Oririk laster eman zuen aburua, bere luma aldizkariz aldizkari eramanez: *Jakin* (11, 82-85), *Karmel* («Euskaltzaindiaren aburua», «Oso astuna» 1959an; «Erri eta populua» 1960an), *Jakin'en geigarria*.

Euskararenak ez-czik, modernotasunaren arazoak ere bere-

hala nabarmendu ziren: gogor eraso zion Orixek Txillardegiren *Peru Leartza'ko-ri*: «Barrenak ez dit agintzen ixillik egotea, liburu onek gaurko gazte-jendearen artean egin dezaken kaltearengatik» (*J. geigarria*, 5-6, 5. or.). Baina belaunaldi berekoak elkartzen ari dira; garai batean Bastarririk eritziak Zaitegiri eskatu zizkion bezala (1. zenb.), berehalaxe Txillardegiri kritika zuzenduz gainera (5. zenb.), Intxaustik Txillardegiri eskatzen dizkio (*Jakin*, 12, 81-86). Bestalde Txillardegiri idazle ereduak izendatzea eskatzen zitzaion, eta, eredu horiek emateaz gain *naturaltasuna* eskatzen zien, bere aldetik, *jakinlariei*. Aldizkariaren hasierako euskal joera aldatu ote zen galdetzean, hau zioen:

- Bai, noski, Aldatu eginda *Yakin* zenbait gauzatan. Euskera batez ere.
- Onerako?
- Bai, uste dut.

Orixeren kezken artean, hizkuntzarena eta pentsamenduarena, biena, nahasten ziren egun haietan (zoritzarrez, idazlearen azken hilabeteak).

«Europear biurtu nai gaitute. Zertan, ordea? Zer eta zerbait eta izatea kentzen ba'ditugu, joan da pertza. (*J. geigarria*, 5-6, 7).

Honela, kontrajarrera hauen artean, hasi ziren kidesun eta sentierak multzokatzen. Txillardegi ez zen Orixerekin gogaide: «Aristoteles'en kontrakoa naizela esateak ez dit lotsarik batere ematen» (*Jakin*, 14, 1961, 52-54. or.).

Pentsamenduari ildo libreagoak urratu nahiz, hizkuntzari eta idazkerari erosotasun egokiagoak sortu guraz, gidaritza berriei esker (Hizkuntza: Mitxelena, Villasante, Txillardegi. Filosofia: modernatasunarekiko grifiaz), Txillardegiren argitasun eta eraginez, eta eguneroko ikasketak erakusten zigutenari erantzunez, *Jakin* eta bere inguruko idazle-kumeak prest zeuden, 1961-63. urteetan, eginkizun irekiago eta atrebentzia handiagoko zeregi-ntetan esku hartzeko.